

MARYJNY CHARAKTER RELIGIJNOŚCI RUCHU „SOLIDARNOŚĆ” 1980-1989

Do najważniejszych wydarzeń polskiej historii w XX w. należał ruch społeczny związany z powstaniem pierwszego w bloku państw komunistycznych niezależnego od władz związku zawodowego „Solidarność”. Był on konsekwencją wieloletniej walki Polaków o suwerenną ojczyznę, którą przyszło im prowadzić przez długie lata od zakończenia II wojny światowej. W tych latach walki ważną rolę odegrał Kościół katolicki, który był wyrazicielem woli i pragnień społeczeństwa w relacjach z komunistycznymi władzami. Zawsze wspierał tych, którzy upominali się o godność ludzką i podstawowe prawa obywatelskie. Trzej prymasi okresu komunistycznego zniewolenia – kard. August Hlond, kard. Stefan Wyszyński i kard. Józef Glemp, stali się faktycznymi przywódcami narodu, a niezłomnemu prymasowi Wyszyńskiemu historia przyznała nawet tytuł Prymasa Tysiąclecia¹.

W kluczu bliskich relacji między polskim społeczeństwem a Kościołem katolickim należy także postrzegać i interpretować wydarzenia ostatniej dekady PRL. Protesty społeczne z lata 1980 roku i powstanie „Solidarności” poprzedzone zostały pierwszą pielgrzymką papieża Jana Pawła II do ojczyzny, która odbyła się w czerwcu 1979 roku. Na spotkanie z Ojcem świętym wyszły wówczas tłumy niespotykane na ulicach polskich miast od czasów pamiętnych obchodów Millenium Chrztu Polski. Zwykło się mówić, iż ludzie wówczas się na nowo policzyli, połączyli we wspólnocie wiary i narodowych ideałów. Jan Paweł II podczas swoich przemówień, katechez i homilii odwoływał się często do ważnych wydarzeń z naszej historii, w których, pomimo nieraz tragicznej sytuacji politycznej, udawało

¹ Tak po raz pierwszy nazwał Wyszyńskiego papież Jan Paweł II podczas pielgrzymki do ojczyzny w 1979 r.

się nam dzięki wierze wychodzić zwycięsko. Te wydarzenia stworzyły odpowiedni klimat, który zaowocował już rok później².

Wśród wielu aspektów społecznego ruchu, którego początki powszechnie wiąże się ze strajkami z lata 1980 roku, na uwagę zasługuje także jego wymiar religijny. W latach konfrontacji z totalitarnym systemem uwidocznił się zwłaszcza jego maryjny charakter, tak bardzo obecny w tradycyjnej polskiej wrażliwości sakralnej. Badania nad religijnym fenomenem ruchu „Solidarności” wydają się jak dotychczas nieco pomijane w historiografii dotyczącej działalności opozycji w Polsce w latach 1980-1989. Pojawiło się wiele opracowań ukazujących z różnych perspektyw relacje Kościoła i „Solidarności” w tym okresie³, czy też analiz i publikacji źródłowych na temat trzech pierwszych pielgrzymek Jana Pawła II do ojczyzny, które odegrały ważną rolę na drodze wybijania się ku wolności przez polskie społeczeństwo ostatniej dekady PRL⁴. Synteza religijnego fenomenu ruchu

² W 2010 roku w Stanach Zjednoczonych powstał dokument „9 dni, które zmieniły świat” w reżyserii Kevina Knoblocka. Amerykańscy twórcy podkreślili, że pierwsza, dziewięciodniowa, pielgrzymka Jana Pawła II do Polski, w dniach 2-10 czerwca 1979 roku, to „jedno z najważniejszych wydarzeń XX wieku, które miało kolosalny wpływ na losy świata – podobnie jak cała późniejsza posługa polskiego papieża”. Umiejętnie także pokazali duchowe korzenie, osadzone w polskich dziejach, z których podczas swojej posługi czerpał Jan Paweł II.

³ Na ten temat zob. min.: J. Żaryn, *Błogosławie was i wasze godziwe poczynania czyli Kościół wobec NSZZ „Solidarność” (1980-1981)*, w: *Droga do Niepodległości. „Solidarność” 1980-2005*, pod red. Warszawa 2005; Tenże, *Dzieje Kościoła katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa 2003, s. 65-83; s. 419-471; Tenże, *Polska na poważnie*, Gdańsk 2013, s. 244-251; Tenże, *Kultura niezależna w Kościele katolickim w Polsce 1981-1989 – szkic do portretu*, w: *Kościół i kultura w latach osiemdziesiątych XX wieku. Doświadczenia warszawskie*, pod red. W.A. Niewęglowskiego, Katowice–Warszawa 2011, s. 17-37; A. Micewski, *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*, Paryż 1987; *Kościół i społeczeństwo wobec stanu wojennego*, pod red. W.J. Wysockiego, Warszawa 2004; *Kościół w Polsce 1981-1984*, opr. P. Raina, Londyn 1985; *Kościół w stanie wojennym. Wybór dokumentów z Archiwum Akt Nowych*, wybór dokumentów i opr. redakcyjne T. Krawczak, C. Wilanowski, Warszawa 2008; M. Wyrwich, *Kapelani „Solidarności” 1980-1989*, Warszawa 2006; Tenże, *Kapelani „Solidarności” 1980-1989 t. II*, Warszawa 2007; Tenże, *Kapelani „Solidarności” 1980-1989 t. III*, Warszawa 2009; W. Polak, *Kościół katolicki wobec wprowadzenia stanu wojennego w Polsce*, w: *Czas próby. Kościół katolicki w okresie PRL*, pod red. W. Polaka, A. Czwołka, S. Galij-Skarbińskiej, Toruń 2017, s. 311-338;

⁴ Zob. m.in.: P. Raina, *Wizyty Apostolskie Jana Pawła II w Polsce. Rozmowy przygotowawcze Watykan – PRL – Episkopat*, Warszawa 1997; B. Lecomte, *Prawda zawsze zwycięży. Jak papież pokonał komunizm*, Warszawa 1997; *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*, wstęp i opr. A. Friszke i M. Zaręba, Warszawa 2005; *Pielgrzymka nadziei. II wizyta Jana Pawła II w ojczyźnie. Materiały pokonferencyjne*, pod red.

społecznego „Solidarności” wciąż czeka na historyków i socjologów, którzy szczegółowo przebadaliby to zagadnienie⁵. Niniejsze opracowanie jest tylko skromną próbą uchwycenia tego zagadnienia, które stanowić może zachętę do pogłębionych badań.

1. DOŚWIADCZENIE PROTESTÓW SPOŁECZNYCH Z LATA 1980 ROKU

Przeglądając z perspektywy czasu publikacje zachodnich obserwatorów wydarzeń z lata 1980 roku, kiedy w całej Polsce doszło do masowych strajków robotniczych, które zapoczątkowały przemiany demokratyczne ostatecznie sfinalizowane pod koniec ostatniej dekady PRL, widać wyraźnie ich zdumienie religijną symboliką wykorzystywaną przez protestujących wówczas robotników. Strajki były dla wolnego świata zjawiskiem

JM. Rumana, Warszawa 2014; *Jan Paweł II w Szczecinie. Meldunki operacyjne Wojewódzkiego Urzędu Spraw Wewnętrznych z 1987 roku*, wstęp Z. Stanuch, wybór i opracowanie M. Senczyszyn, A. Sitkowska, Z. Stanuch, Warszawa – Szczecin 2008; *Jan Paweł II w Łodzi. W dwudziestą rocznicę wizyty*, pod red. M. Przybyśz, M. Różańskiego, J. Wróbla, Łódź 2007; *Operacja „Zorza II”. Służba Bezpieczeństwa i Komitet Wojewódzki PZPR wobec wizyty Jana Pawła II w Trójmieście (czerwiec 1987)*, pod red. S. Cenckiewicza, M. Kruk, Warszawa – Gdańsk 2008; S. Cenckiewicz, *Kością niezgody jest Gdańsk!*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 18, s. 65-69; Tenże, *Kością niezgody jest Gdańsk. Operacyjno-propagandowe aspekty wizyty Jana Pawła II w Trójmieście w dniach 11-12 czerwca 1987 r.*, w: S. Cenckiewicz, *Oczami bezpieki. Szkice i materiały z dziejów aparatu bezpieczeństwa PRL*, Kraków 2004, s. 620-640; Tenże, *Operacja „Zorza II”. Służba Bezpieczeństwa przeciwko Kościołowi katolickiemu w okresie wizyty Jana Pawła II w Trójmieście w dniach 11-12 czerwca 1987 r.*, „Christianitas”, nr 29/30 (2006), s. 73-107; L. Potykanowicz-Suda, *Przygotowania do przyjazdu Ojca Świętego Jana Pawła II do Trójmiasta w 1987 roku w świetle Akt Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku*, „Miesięcznik Diecezji Gdańskiej”, nr 10-12 (2003), s. 695-711; J. Wąsowicz, *O Was i za Was. Kulisy wizyty papieskiej w Gdańsku w czerwcu 1987 r.*, w: *Kościół w godzinie próby 1945-1989. Nieznane dokumenty i świadectwa. Zeszyt niebieski*, Kraków 2005, s. 65-78.

⁵ Na ten temat zob. m.in. E. Cizewska, *Religijność Solidarności okiem socjologa*, „Teologia Polityczna”, 5 (2009-2010), s. 189-196; J. Gowin, *Kościół a „Solidarność”*, w: *Lekcja Sierpnia. Dziedzictwo „Solidarności” po dwudziestu latach*, praca zbiorowa pod redakcją D. Gawina, Warszawa 2002, s. 13-38; Tamże, D. Karłowicz, *„Solidarność” jako Kościół*, s. 39-61; J. Wąsowicz, *Religijność „Solidarności” w latach 1980-1981*, w: *Państwo – Religia. Instytucje państwowe i obywatele wobec religii w Europie Środkowo-Wschodniej w XX wieku*, T. 1, pod red. J. Durki, Sto sześćdziesiąte siódme wydawnictwo Kaliskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, Kalisz 2014, s. 224-254; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944-2002*, Radom 2003, s. 289-308.

normalnym. Polskim fenomenem tego gorącego czasu, dla zachodnich dziennikarzy stały się krzyże, portrety Jana Pawła II i obrazy Matki Bożej wieszane na bramach strajkujących zakładów, msze święte odprawiane przez kapłanów na ich terenie, wspólnotowe modlitwy⁶. Same protesty z czasem nazywane były narodowymi rekolekcjami⁷.

Wszystkie te przejawy religijności robotników domagających się wolności, były wówczas powszechne. W tym miejscu przywołamy doświadczenie protestujących w Stoczni Gdańskiej, która stała się miejscem centralnym omawianych wydarzeń. Przed bramą stoczni codziennie gromadziły się tłumy mieszkańców Trójmiasta i gości z całej Polski, okazując w ten sposób wsparcie dla Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego, reprezentującego w drugiej połowie sierpnia setki protestujących zakładów pracy z całej Polski. Brama stoczni stała się także miejscem wspólnej modlitwy strajkujących i wspierających protesty. Codziennie odmawiano tu różaniec, który prowadzili działacze Ruchu Młodej Polski. 17 sierpnia na terenie stoczni została odprawiona pierwsza Msza święta, którą sprawował ks. Henryk Jankowski. Strajkujący robotnicy korzystali na terenie stoczni także z sakramentu spowiedzi świętej. Na murach strajkującej stoczni w Gdańsku pojawiały się hasła: *Bóg z nami, Niech nas Bóg ma w swojej opiece*. Znalazły się tu także: ręcznie malowana twarz Matki Bożej i napis *Bolesna Królowa Polski w Licheniu* oraz inny obraz Madonny, parafraza ikony Matki Boskiej Częstochowskiej, którą razem z flagą umieszczono na lewym słupie bramy nr 3 (nazwano ją Matką Boską Strajkową). Na świetliku hali namalowano również dwumetrowy obraz

⁶ Por. T.G. Ash, *Polska rewolucja „Solidarność” 1980-1981*, Warszawa 1990, s. 1, 28. Podczas homilii do ludzi „Solidarności” na gdańskiej Zaspie Jan Paweł II odwołał się do tego doświadczenia: „Dziwiono się w różnych miejscach, że tak może być. Że istnieje więź pomiędzy światem pracy a krzyżem Chrystusa. Że istnieje więź pomiędzy pracą ludzką a Mszą świętą, Ofiarą Chrystusa. Zdziwienie, ale także podziw i szacunek budził widok polskich robotników spowiadających się i przystępujących do komunii świętej na terenie zakładu pracy. Różni się dziwili. Może nie tylko... Może równocześnie odkrywali: odkrywali zapomniany wymiar całej „kwestii społecznej”. I w ogóle ludzkiej egzystencji. Praca i Chrystus? Praca i eucharystia? A jednak tak tutaj było! I słusznie”. Por. Jan Paweł II, *Homilia podczas mszy świętej dla świata pracy*, w: *Trzecia pielgrzymka Jana Pawła II do Polski. Przemówienia, dokumentacja, tekst autoryzowany*, Poznań–Warszawa 1987, s. 137.

⁷ Por. D. Smoleń, *Tłum czy społeczność zorganizowana? Strajkujący w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r.*, w: „Solidarność” w ruchu..., s. 195; W. Polak, *Sierpień nad Wisłą i Drwęcą. Strajki i protesty w Toruniu i województwie toruńskim latem 1980 r.*, Gdańsk 2010, s. 5.

Pana Jezusa z hasłem *Jezu Ufam Tobie*, który przybywający pod stocznię mieszkańcy mogli zobaczyć z kładki nad torami kolejowymi i jezdnią⁸. Na Sali BHP, gdzie prowadzono rokowania z delegacją rządową został powieszony duży drewniany krzyż. Religijna symbolika była wśród strajkujących żywo obecna do końca protestów. Końcowy przecież akt strajku w Stoczni Gdańskiej – Porozumienia Społeczne z 31 sierpnia 1980 roku, były sygnowane przez przewodniczącego Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego Lecha Wałęsę, który w klapie marynarki nosił znaczek Matki Boskiej Częstochowskiej i różaniec na szyi, który zawiesiła mu jedna z kobiet przychodzących wspierać protestujących stoczniovców. Ten najważniejszy dokument ostatniej dekady PRL był przez niego podpisany wielkim długopisem z obrazkiem Jana Pawła II.

Wałęsa od czasu strajku w Stoczni Gdańskiej w sierpniu 1980 r. do dzisiaj nie rozstaje się ze znaczkiem Matki Bożej, chociaż ze względu na polityczne poczynania byłego prezydenta, wzbudza to zrozumiałe kontrowersje. Po latach w jednym z wywiadów tak wspominał moment, w którym został nim obdarowany przez jedną z kobiet: „Przyjechała wtedy pielgrzymka z Jasnej Góry. Jakaś kobieta przyszła i założyła mi ten znaczek, poświęcony wcześniej dla mnie przez prymasa Stefana Wyszyńskiego. A kamery filmowały to wszystko. Byłem tak daleko zaskoczony, że w pierwszej chwili nie wiedziałem co zrobić. Ale ponieważ jestem wierzący, więc powiedziałem, że bardzo się cieszę i będę go zawsze nosił w publicznych miejscach” – opowiada Wałęsa. Natomiast jeden z organizatorów historycznego strajku w gdańskiej stoczni, Jerzy Borowczak, wspominał po latach, że w sierpniu 1980 roku pielgrzymi masowo wręcz przyjeżdżali do strajkujących w stoczni robotników i obdarowywali ich pamiątkami religijnymi z Częstochowy. „Obrazki z papieżem, krzyżyki, różańce, znaczki z Matką Boską, orzelki w koronie – czego to ludzie wtedy nie przywozili, aby nas podtrzymać na duchu. Jak się szło z tym na wydział do kolegów, to o mało co się nie pozabijali, bo każdy chciał coś dostać” – wspomina Borowczak⁹.

Te trzy symbole religijności, mianowicie krzyż, ikony Matki Bożej i postać papieża Jana Pawła II w ruchu „Solidarności” zadomowiły się już

⁸ Por. *Mury Stoczni Gdańskiej sierpień 1980*, zebrał i opracował W. Maksymowicz, „Punkt”. Almanach Gdańskich Środowisk Twórczych, 12 (1980), s. 123-125; Tamże, G. Boros, *Matka Boska Strajkowa...*, s. 271-272.

⁹ Źródło: mojageneracja.pl/1980/, <http://walesa.tv/walesa-zmienil-legendarny-znaczek-matki-boskiej-tak-jest> (dostęp: 12.02.2017).

na stałe. Od jesieni 1980 roku uczestnicy licznych strajków, manifestacji, protestów głodowych identyfikowali się i wspierali poprzez symbole religijne. Wraz z zakończeniem strajków i powstaniem NSZZ „Solidarność” także dla Kościoła istotną kwestią było nadanie związkowi chrześcijańskiego oblicza, tak w sferze symboliki, jak i treści programowej. Najważniejsze wydarzenia związkowe „Solidarności” powiązane były z uroczystościami religijnymi. W całym zjawisku religijności wolnościowego ruchu dominować zaczął wówczas jej wymiar maryjny. Pozostało tak już przez kolejne lata i jest doświadczeniem NSZZ „Solidarność”, które trwa po dzień dzisiejszy.

W czasach tzw. „karnawału Solidarności”, czyli w latach 1980-1981, owa maryjna religijność przejawiała się nie tylko w związkowej symbolice odwołującej się do emblematów religijnych (chodzi zwłaszcza o związkowe sztandary, na których dominowały motywy maryjne, okolicznościowe plakaty itd.), spontaniczną twórczością aktywizującą się przy okazji ówczesnego powiewu wolności (wiersze, pieśni, okolicznościowe druki ulotne), ale także w organizacji wielkich uroczystości związkowych związanych zazwyczaj z maryjnymi sanktuariami ogólnopolskimi i regionalnymi. Władze „Solidarności” i rzesze związkowców wielokrotnie w tym okresie brały udział w uroczystościach na Jasnej Górze. Inne sanktuaria stały się miejscem organizowania regionalnych pielgrzymek. Przykładowo na Śląsku odbywały się one do Piekar, w regionie leszczyńskim pielgrzymowano do sanktuarium Świętogórskiego w Gostyniu, na Podhalu do sanktuarium w Ludźmierzu, Region NSZZ „Solidarność” Województwo Piłskie do Skrzatusza, Solidarność Wiejska z Wielkopolski i Pomorza do Górki Klasztornej, związkowcy z regionu Podlaskiego pielgrzymowali do sanktuarium Matki Boskiej Różanostockiej¹⁰. Odbywały się tam okazałe uroczystości, podczas których związkowcy nie tylko demonstrowali swoje przywiązanie do Kościoła, ale również otrzymywali wsparcie dla swoich działań od duszpasterzy. Podczas koronacji obrazu Matki Bożej Różanostockiej, w sanktuarium animowanym przez salezjanów, która dobyła się 28 czerwca 1981 roku, abp Henryk Gulbinowicz zwracając się do delegacji związkowych uczestniczących w uroczystościach, komentując zmiany jakie nastąpiły w kraju dzięki „Solidarności” powiedział, aby „nikt temu nie przeszkadzał, nie zdeptał (...) niech Różanostocka Pani pozwoli nam

¹⁰ Na ten temat zob. D. Iwaneczko, *Opór społeczny a władza w Polsce południowo-wschodniej 1980-1989*, Warszawa 2005, s. 141-148;

przejsć suchą stopą przez wszystkie morza czerwone, jakie nam zagrażają, niech czuwa nad nami i strzeże”¹¹.

Władze konsekwentnie starały się w tym okresie eliminować wpływ Kościoła w ruchu „Solidarności”. Wewnątrz samego ruchu prowokowano konflikty, także na tle jego religijności. Areną tego typu działań był m.in. I Krajowy Zjazd Delegatów NSZZ „Solidarność”, gdzie doszło do sporów, także ideologicznych, między tzw. środowiskiem lewicy laickiej a związkowcami reprezentującymi opcję niepodległościową, umocowaną na chrześcijańskich wartościach. Niezwykle wymowne w kontekście tych sporów wewnątrz „Solidarności” są ujawnione stosunkowo niedawno fragmenty depeszy ambasadora Niemieckiej Republiki Demokratycznej – Horst Neubauera, wysłanej do Berlina na krótko przed wprowadzeniem w Polsce stanu wojennego. Niemiecki dyplomata, powołując się na rozmowę z ówczesnym polskim ministrem do spraw związków zawodowych Stanisławem Cioskiem, pisał wówczas: „Właśnie miałem osobliwą rozmowę z szefem ekspertów „Solidarności” Geremekiem – donosi Ciosek – nie wierzyłem własnym uszom. Geremek oświadczył, że dalsza pokojowa koegzystencja pomiędzy „Solidarnością” w obecnej formie a socjalizmem realnym jest już niemożliwa. Konfrontacja siłowa nieuchronna. (...) Aparat „Solidarności” musi zostać zlikwidowany przez państwowe organy władzy. Po siłowej konfrontacji „Solidarność” mogłaby na nowo powstać, ale jako rzeczywisty związek zawodowy bez Matki Boskiej w klapie, bez programu gdańskiego, bez politycznego oblicza i bez ambicji sięgnięcia po władzę. Być może, kontynuował Geremek, takie umiarkowane siły, jak Wałęsa mogłyby zostać zachowane”¹².

2. MATKA BOŻA INTERNOWANYCH

Wydaje się, że zarysowane wstępnie zjawisko maryjnego charakteru religijności ruchu „Solidarności” nabrało jeszcze większego wymiaru po

¹¹ Por. K. Sychowicz, *Kościół rzymskokatolicki wobec powstania i działalności NSZZ Solidarność w Polsce północno-wschodniej (woj. Białostockie, łomżyńskie i suwalskie)*, w: *O Polskę wolną! O Polskę Solidarną! NSZZ „Solidarność” w latach 1980-1989*, zbiór studiów pod red. W. Polaka, W. Galij-Skarbińskiej, V. Kmieciak, M. Białkowskiego, J. Kuffla, P. Rucjlewskiego, Gdańsk 2011, s. 124.

¹² Dokument pochodzi z akt Stasi. Szerszej opinii publicznej został ujawniony przez Grzegorza Brauna w filmie „Towarzysz Generał idzie na wojnę” (2011). Więcej na ten temat zob. G. Braun, *Biografia szczególnej troski*, „Polonia Christiana”, nr 35 (2013).

wprowadzeniu stanu wojennego, który był próbą desperackiego ratowania przez władzę komunistyczną pozycji utraconych w wyniku wolnościowych aspiracji Polaków. Internowani i aresztowani z dekretu o stanie wojennym w miejscach odosobnienia organizowali wspólnotowe modlitwy, z czasem umożliwiono im kontakty z kapłanami, którzy służyli osadzonym sakramentem spowiedzi i sprawowali eucharystię. W więziennych warunkach tworzyła się także niezależna kultura. Powstawały pieśni, tworzone poezję, powstawały różnego rodzaju druki ulotne (walory poczty internowanych, pamiątkowe obrazki, widokówki) niekiedy także obrazy. Znaczna ich część zawierała elementy religijne¹³.

W ośrodkach internowania w 1981 roku powstały obrazy z Matką Najświętszą. Jedna z takich ikon powstała w Zakładzie Karnym w Załężu, gdzie osadzono m.in. działaczy „Solidarności” z Małopolski. W kwietniu 1981 roku, kiedy obostrzenia więzienne złagodniały, jeden z internowanych Piotr Chodorowicz z Nowego Targu podjął się namalowania obrazu Matki Boskiej Załęskiej Patronki Internowanych. Obraz powstał na arkuszu papieru pakowego i wykonany został kredkami. Następnie został oprawiony i powieszony w świetlicy II Oddziału, gdzie odbywały się przy nim wspólnotowe i indywidualne modlitwy oraz msze święte. Po zwolnieniu internowanych obraz został wywieziony do Krakowa. Podczas pielgrzymki Jana Pawła II do Ojczyzny 22 czerwca 1983 roku na mszy św. na Błoniach w Krakowie oryginał obrazu został ofiarowany papieżowi przez przedstawicieli internowanych NSZZ „Solidarność” Region Małopolska. Historia Matki Bożej Internowanych z Załęża miała jednak swój

¹³ Por. S. Galij-Skarbińska, W. Polak, *„Nigdy przed mocą nie ugniemy szyi”*. *Obóz internowania w Potulicach 1981-1982*, Bydgoszcz – Gdańsk 2015, s. 139-152; G. Wołk, *Ośrodki odosobnienia w Polsce południowo-wschodniej (1981-1982)*, Rzeszów 2009, s. 144-155; M. Żukowski, *Ośrodki odosobnienia w Polsce w latach 1981-1982*, Warszawa 2013, s. 542-584; *Poezja stanu wojennego. Antologia wierszy, piosenek, kontrafaktur, parafraz i fraszek*, wybór i opracowanie A. Skoczek, Kraków 2014; W. Mauberg *Twórczość obozowa członków NSZZ Solidarność internowanych w różnych miejscach odosobnienia Polski południowej w latach 1981-1982*, Warszawa 2009. Zob. także przykładowe wspomnienia internowanych: T. Dziechciowski, *Dziennik z internowania: Goleniów – Wierchowo Pomorskie – Strzebielinko (1981-1982)*, wstęp i opracowanie M. Marcinkiewicz, Szczecin 2011; P. Rajski, *Uherce to takie miłe więzienie koło Leska. Dziennik internowanego*, wprowadzenie Z. Woźniczka, wstęp J. Jelonek, E. Żurawska, Katowice 2010; E. Klessa, *Pamiętnik z internowania. Wronki 14 grudnia 1981 r. – Gębarzewo 23 lipca 1982 r.*, Wstęp i opracowanie Jarosław Wąsowicz SDB, Poznań 2013; E. Mastej, *Zapiski internowanego 12 XII 1981-19 XI 1982*, Uppsala 2005.

dalszy ciąg. W dziesiątą rocznicę wprowadzenia stanu wojennego jego replika wykonana przez Piotra Chodorowicza została wręczona kapelanowi Zakładu Karnego w Załężu ks. Stanisławowi Słowikowi i umieszczona w więziennej kaplicy¹⁴.

Obraz Matki Najświętszej, jako patronki internowanych i więzionych w stanie wojennym, powstał także w Ośrodku Odosobnienia w Strzebielinku, gdzie przetrzymywano większość z działaczy z regionu śląskiego, gdańskiego, członków Komisji Krajowej NSZZ „Solidarność” zatrzymanych w siedzibie związku w Gdańsku, od marca 1982 roku także działaczy z regionu bydgoskiego i toruńskiego. Wspomniany obraz powstał w związku z procesją Bożego Ciała, którą internowani wymusili na władzach więzienia. Odbyła się ona na więziennym spacerniaku 10 czerwca 1982 roku. Więźniowie działacze „Solidarności” nieśli w niej wówczas obraz Matki Boskiej Strzebielińskiej, będący repliką Matki Boskiej Częstochowskiej, namalowany przez Antoniego Szymkowskiego. Został on 9 maja 1982 roku poświęcony przez biskupa Edmunda Piszcza, który odwiedzał internowanych z posługą duszpasterską¹⁵.

Natomiast w gronie internowanych w Białoleńcu Dworskiej, już po uwolnieniu z ośrodka odosobnienia, powstał obraz Matki Bożej Stanu Wojennego autorstwa Waldemara Pernacha. Następnie w ramach duszpasterstwa internowanych w Warszawie został ogłoszony konkurs na obraz Matki Bożej, który miał peregrynować po domach byłych internowanych. Ikona namalowana przez Pernacha została zgłoszona do konkursu, który jednak wygrało dzieło Anny Danuty Staszewskiej – autorka głośnej Piety Katyńskiej. Namalowała ona Matkę Bożą Częstochowską na tle spacerniaka w areszcie śledczym w Białoleńcu. Obraz jej autorstwa przez kilka miesięcy odwiedzał rodziny związane z duszpasterstwem internowanych. Za całość przedsięwzięcia był odpowiedzialny Antoni Zambrowski, zaś program peregrynacji opracowała Magda Góralska, współpracująca z podziemną „Solidarnością” oraz Konfederacją Polski Niepodległej. Całość zakończyła się

¹⁴ Por. M. Czarnota, *Matka Boża Załęska*, <http://www.rzeszow.pl/miasto-rzeszow/historia/rzeszowskie-historie-i-historyjki/mb-zaleska> (dostęp: 12.03.2017). Nieco inaczej historia tego obrazu została przedstawiona w: M. Korcuć, J. Szarek, *Zakopiańska „Solidarność” 1980-1989*, wstęp. R. Terlecki, Zakopane 2006, s. 205-206.

¹⁵ Por. K. Biernacki, *Potulice, Strzebielinek*, <http://www.polskieradio.pl/106/1563/Artykul/497469,Potulice-Strzebielinek> (dostęp: 12.04.2017); W. Polak, *Czas ludzi niepokornych. Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność” i inne ugrupowania niezależne w Toruniu i Regionie Toruńskim (13 XII 1981-4 VI 1989)*, Toruń 2003, s. 74.

uroczystym nabożeństwem odprawionym przez ks. Stanisława Małkowskiego w mieszkaniu Zygmunta Krzezińskiego „Kmicica”¹⁶.

3. UROCZYSTOŚCI 600-LECIA OBRAZU MATKI BOŻEJ JASNOGÓRSKIEJ

Maryjny charakter religijności ludzi podziemnej „Solidarności” był zauważalny także w związku z obchodami 600-lecia fundacji klasztoru na Jasnej Górze w 1982 roku. W całym kraju odbywały się wówczas uroczystości upamiętniające jasnogórski jubileusz. Jednym z ich elementów była peregrynacja po diecezjach obrazu Jasnogórskiej Pani. Ze względu na sytuację polityczną panującą w kraju, uroczystości w niektórych przypadkach przeradzały się spontanicznie w patriotyczne manifestacje. Tak było na przykład w Gdańsku 25 maja 1982 roku podczas uroczystości pożegnania kopii obrazu Czarnej Madonny. W relacji zamieszczonej w telexie Komitetu Wojewódzkiego PZPR do Komitetu Centralnego w Warszawie czytamy: „...o godz. 18.00-20.00 w kościele Mariackim odbyła się uroczystość pożegnania kopii obrazu Matki Boskiej Częstochowskiej. Impreza zgromadziła ok. 35 tys. osób. Po zakończeniu uroczystości grupa ok. 100 osób idąc chodnikiem w pobliżu budynku KW PZPR zaczęła śpiewać pieśni religijne, unosząc jednocześnie w górę ręce z ułożonymi palcami w kształcie litery „V”. Grupa ta zatrzymała się przy Pomniku Stoczniovców. W krótkim czasie zebrało się ok. 1500 osób. Młody mężczyzna rozwiesił na pomniku flagę o barwach narodowych z napisem „Solidarność”. Część osób zaczęła wznosić okrzyki: „uwolnić Lecha” oraz śpiewać hymn. Zgromadzone pod pomnikiem osoby rozeszły się do przystanków tramwajowych i autobusowych. W związku z tym nie podjęto działań represyjnych”¹⁷.

Warto przypomnieć, że modne było wówczas noszenie znaczków z Matką Boską Częstochowską, często na tle narodowych lub papieskich barw. Funkcjonariusze milicji uważali je za polityczną manifestację i często osoby z takimi plakietami spisywano. Dochodziło też do ostrzejszych represji. Przykładem może być przypadek Zdzisława Podolskiego. Komitet

¹⁶ Por. A. Zambrowski, *Matka Boża stanu wojennego*, „Gazeta Polska”, nr 6 (2007), s. 28.

¹⁷ Archiwum Państwowe w Poznaniu oddział w Pile (dalej: APP o. P), KW PZPR, sygn. 346/381, Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju, Telex nr 855, Warszawa 27 maja 1982 r., k. 170.

Helsiński w Polsce opublikował w 1984 roku w Memoriale do Komisji Praw Człowieka ONZ zażalenia przesłane przez Podolskiego do Prokuratury Wojewódzkiej w Szczecinie z Zakładu Karnego w Goleniowie. Znalazł się on w więzieniu po tym, jak 30 sierpnia 1984 r. został zatrzymany po Mszy św. w Katedrze szczecińskiej, pobity przez funkcjonariuszy i zawieszony na komendę przy ul. Kaszubskiej, następnie na Pogodno. Tam został pobity za medalion w Matką Boską z orzełkiem na 600-lecie Jasnej Góry, który został mu odebrany i zniszczony przez milicjantów¹⁸.

4. PIELGRZYMKI LUDZI PRACY

Szczególnym wymiarem realizowania maryjnej religijności przez ludzi związanych z „Solidarnością” było pielgrzymowanie do sanktuariów maryjnych. Początkowo były to indywidualne inicjatywy działaczy z poszczególnych regionów czy konkretnych zakładów pracy. Pielgrzymowano nie tylko na Jasną Górę, ale również do wielu lokalnych ośrodków kultu maryjnego¹⁹. W 1983 roku ks. Jerzy Popiełuszko zainicjował Ogólnopolskie Pielgrzymki Ludzi Pracy, które scaliły w jedno te inicjatywy. Stały się one w kolejnych latach prawdziwym świętem ludzi „Solidarności”. Z roku na rok gromadziły coraz większe rzesze robotników oraz środowiska związane z podziemiem politycznym. Najliczniejsze były te z przełomowego okresu w l. 1988-1989²⁰. Pątnicy byli w Częstochowie w różny sposób represjonowani przez milicję (aresztowania, rewizje, konfiskaty transparentów, kontrole autobusów i samochodów, spisywanie danych osobistych itd.). Uroczystości związane z robotniczą pielgrzymką na Jasnej Górze były w tych latach permanentnie inwigilowane przez Służbę Bezpieczeństwa²¹.

¹⁸ Por. Komitet Helsiński w Polsce, Memoriał do Komisji Praw Człowieka ONZ, Dokumenty Komitetu Helsińskiego w Polsce: marzec 1984, Warszawa 1984, s. 10.

¹⁹ Por. W. Handke, *Solidarność Leszczyńska 1980-1990*, Leszno s. 184-185; E. Zaleska, W. Zaleski, *Zakazana „Solidarność”. Rzecz o podziemnej „Solidarności” w regionie konińskim w okresie 13 XII 1981-17 IV 1989*, Konin 2000, s. 61; Z. Łupina, *NSZZ „Solidarność” Regionu Środkowowschodniego w podziemiu 13 grudnia 1981-19 lutego 1989*, w: *Stąd ruszyła lawina... Region Środkowowschodni NSZZ „Solidarność” w latach 1980-1989*, pod red. P. P. Gacha, Lublin 2006, s. 415. T. Ruzikowski, *Stan Wojenny w Warszawie i województwie stołecznym 1981-1983*, Warszawa 2009, s. 382;

²⁰ Por. J. Wąsowicz, *Ogólnopolskie Pielgrzymki Świata Pracy na Jasną Górę w latach 1983-1989 w świetle prasy drugiego obiegu*, „Studia Claromontana”, 29 (2011), s. 211-228.

²¹ *Służba Bezpieczeństwa wobec przemian politycznych w latach 1988-1990. Region łódzki*, wstęp, wybór i opracowanie S. Pilarski, Warszawa-Lódź 2009, s. 72-75; J. Wąsowicz,

Pierwsza Ogólnopolska Pielgrzymka Świata Pracy przybyła na Jasną Górę 18 września 1983 r.²² Jej inicjator ks. Jerzy Popiełuszko sprawę organizacji pielgrzymki konsultował z władzami kościelnymi, gospodarzami klasztoru – paulinami, kapelanami „Solidarności” oraz przywódcą związku Lechem Wałęsą. Ideą, która przyświecała organizatorom pielgrzymki, była chęć umożliwienia wspólnotowego spotkania się robotników i umocnienia się wiarą²³. Wałęsa po latach tak komentował inicjatywę ks. Jerzego: „Przeżywając trudne czasy, poczuliśmy wtedy siłę. Uświadomiliśmy sobie, że jest nas dużo i że razem możemy więcej zrobić, próbować znaleźć rozwiązanie, modłać się. To dawało nam moc”²⁴.

Z pielgrzymką ludzi pracy wiąże się także historia obrazu Matki Bożej Solidarności. Kiedy pierwszy raz ks. Jerzy Popiełuszko zaprosił robotników na Jasną Górę, robotnicy z Białegostoku przygotowując się do pielgrzymki wymyślili, aby jeden ze związkowych przyjaciół Maciej Artur Chaciej, namalował obraz Matki Bożej Robotników, czyli ikonę, na tle biało-czerwonej flagi, na której upamiętnił wszystkie ważne protesty robotnicze z okresu PRL – lata 1956, 1970, 1976. O tej inicjatywie dowiedział się ks. Popiełuszko i obraz trafił na pielgrzymkę, następnie został przekazany ojcom paulinom na Jasnej Górze. Od 1983 roku towarzyszył co roku Pielgrzymkom Ludzi Pracy na Jasną Górę. W 2016 roku obraz został przekazany z Jasnej Góry związkowcom Podbeskidzkiej „Solidarności”. Przez rok peregrynował w Regionie Podbeskidzie, w diecezji bielsko-żywieckiej²⁵.

Podobny obraz Jasnogórskiej Matki Bożej Solidarności został powieszony w tym czasie w Bazylice św. Brygidy w Gdańsku, która po stanie wojennym stała się jednym z najważniejszych miejsc związanym z solidarnościowym podziemiem w kraju. W każdą niedzielę o godz. 11.00 w tej świątyni parafialnej, na terenie której znajdowała się kolebka „Solidarności” – Stocznia Gdańska, sprawowana była Msza św. w intencji Ojczyzny

²² Por. J. Skórzyński, M. Pernal, *Gdy niemożliwe stało się możliwe. Kalendarium Solidarności 1980-1989*, Warszawa 2005, s. 127.

²³ Zob. wypowiedź lekarz Ligii Urniasz-Grabowskiej, która uczestniczyła u ks. Jerzego w spotkaniach organizacyjnych przed pierwszą pielgrzymką ludzi pracy na Jasną Górę. *Zwycięzcy nie umierają – opowieść o Ks. Jerzym*, film dok. w reżyserii R. Wieczyńskiego, 2004 Agencja Filmowa TVP S.A., Focus Producers Sp. z o.o.

²⁴ Cyt. za: M. Kindziuk, *Świadek prawdy. Życie i śmierć księdza Jerzego Popiełuszki*, Częstochowa 2010, s. 203.

²⁵ Por. *Peregrynacja obrazu Matki Bożej Solidarności*, <http://grupazywiec-solidarnosc.pl/aktualnosci/205-peregrynacja-obrazu-matki-bozej-solidarnosci> (dostęp: 10.03.2017).

organizowana przez ks. prałata Henryka Jankowskiego. Na tych nabożeństwach spotykali się czołowi działacze podziemia z Lechem Wałęsą na czele, także kapłani towarzyszący ludziom „Solidarności” z całego kraju m.in. ks. Jerzy Popiełuszko, ks. Sylwester Zych, ks. Stanisław Małkowski, ks. Edward Jancarz. Wspomniana ikona przedstawiała Maryję w sukience z napisem „Solidarność”. Zarówno Pan Jezus jak i Jego Matka trzymają jedną rękę z palcami ułożonymi w kształt litery „V”, który to gest w tych czasach często pojawiał się wśród wiernych uczestniczących w patriotyczno-narodowych uroczystościach lub na podziemnych manifestacjach.

Do eksponowania solidarnościowej symboliki i wolnościowych manifestacji w tych latach dochodziło również na pieszych pielgrzymkach zmierzających z różnych stron Polski na Jasną Górę. Często uczestniczyli w nich byli internowani, działacze podziemnej „Solidarności”. Na trasie pielgrzymki wygłaszano konferencje związane ze sprawami społeczno-religijnymi, poruszające aktualną sytuację w kraju, oddawano głos represjonowanym za przekonania²⁶. Przykładowo na trasie gdańskiej pielgrzymki pojawiała się Anna Walentynowicz²⁷. Z tego powodu do udziału w pielgrzymkach delegowano funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, którzy nie tylko skrętnie odnotowywali wszelkie formy „antypaństwowej działalności” jej uczestników, ale również prowadzili wiele działań dezintegrujących pielgrzymkę lub szkalujących jej uczestników w oczach mieszkańców udzielających pątnikom gościny²⁸.

²⁶ Por. „Pro memoria” Urzędu do Spraw Wyznań w sprawie wykorzystywania pielgrzymek jasnogórskich do celów pozareligijnych, w: P. Raina, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 3: (1975-89), Poznań – Pelplin 1996, s. 496; *Ruch pielgrzymkowy na Jasną Górę 1945-1989. Wybór dokumentów*, wstęp i red. W. P. Wlazlak, A. Sznajder, Katowice 2009, s. 423-449; R. Reczek, *Pielgrzymowanie w PRL na przykładzie pieszych pielgrzymek Duszpasterstwa Rolników Diecezji Gorzowskiej z Klenicy do Częstochowy w latach 1984-1989*, Poznań 2016.

²⁷ Por. *List z pielgrzymki*, „Kontakty. Pismo nauczycieli Oświaty Niezależnej”, wrzesień 1983, nr 6, s. 1-2. Podobna relacja z gdańskiej pielgrzymki w 1983 r. ukazała się także w piśmie uczniów II LO. Zob. „Uczeń”, wrzesień 1983, nr 1, s. 2.

²⁸ O istnieniu tego typu operacji SB mówił chociażby w wywiadzie udzielonym Tadeuszowi Fredro-Bonieckiemu morderca ks. Jerzego Popiełuszki – Grzegorz Piotrowski: „Brałem kiedyś udział w pielgrzymce akademickiej na Jasną Górę. Ksiądz Uszyński był wtedy u Świętej Anny. Pracowałem jeszcze w Łodzi. Ale to było kilkudziesięciu uczestników, takich jak ja, z wszystkich komend wojewódzkich. Młodzi. Sprawni fizycznie. Kobiety i mężczyźni. To był początek mojej pracy i przeżyłem mały szok, gdy dowiedziałem się na miejscu, w Warszawie, jakie zadania mamy realizować. Były to zadania o charakterze specjalnym. (...) Jakie były nasze

Wszystkie te formy solidarnościowych demonstracji na pieszych pielgrzymkach odnotowywane były przez SB i pojawiały się następnie w codziennych teleksach wysyłanych z KW MO do Komendy Głównej MO w Warszawie i analogicznie z KW PZPR do Komitetu Centralnego. Poniżej przywołamy kilka przykładów takich relacji sporządzonych przez organa ówczesnej władzy.

W okresie trwania stanu wojennego w sierpniu 1982 roku KW PZPR w Częstochowie odnotowywał: „W niektórych grupach pielgrzymkowych notuje się emblematy „Solidarności”, hasła, oraz szturmówki biało-czerwone z kirem. Wśród pielgrzymów znajdują się także byli internowani. Jedną z „dyskutowanych” form wejścia pielgrzymki do Częstochowy polegać ma na „milczącym przemarszu ze spuszczoneymi głowami”. W związku ze stwierdzonymi przypadkami wykorzystywania pielgrzymek do celów pozareligijnych, wojewoda częstochowski wraz z pełnomocnikiem WRON przeprowadził rozmowę z generałem zakonu oo. Paulinów, Płatkim, w efekcie której pozareligijne elementy zostały usunięte w pielgrzymkach rzeszowskiej, pomorskiej (z Torunia) i warszawskiej – akademickiej”²⁹. Rok później w dalekopisie rozesłanym do wszystkich wojewódzkich instancji partyjnych w kraju z KC PZPR czytamy: „1 sierpnia podczas przemarszu kilku pielgrzymek przez Świecie (woj. bydgoskie) każda grupa niosła flagi ze znakami Polski Walczącej oraz orłem z koroną. Niesiono transparenty z napisem „Solidarność”. Wielu pielgrzymów trzymało uniesione w górę palce w kształcie „v” oraz wznosiło okrzyki „Wałęsa z nami”. Wczoraj podczas porannego nabożeństwa dla pielgrzymów w Toruniu na rynku staromiejskim (ok. 10 tys. osób) część uczestników miało poprzyczepiane do koszul i czapek znaczki „Solidarności” oraz trzymała wzniesione ręce z rozstawionymi palcami. W manifestowaniu takich postaw wyróżniała się grupa gdańska”³⁰. Natomiast częstochowska instancja partyjna, podsumowując ruch pielgrzymkowy z sierpnia 1983 roku, donosiła: „w niedzielę 14 bm. niesione przez pielgrzymów transparenty, hasła i emblematy składano na metalowym parkanie pod wałami Jasnogórskimi. Do godz. 20.00 ułożono ok. 200 haseł

zadania? Spalić chłopa stodołę, żeby było na pielgrzymów. Próba gwałtu na córce gospodarza. Zasmrodzić stodołę, żeby pielgrzymom życie utrudnić”. Por. T. Fredro-Boniecki, *Zwycięstwo Księdza Jerzego. Rozmowy z Grzegorzem Piotrowskim*, Warszawa 1990, s. 59.

²⁹ APP o. P, KW PZPR, sygn. 346/381, Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju, dalekopis nr 155, Warszawa dn. 14 sierpnia 1982 r., k. 29.

³⁰ Tamże, Dalekopis nr 933, Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju, Warszawa 5 sierpnia 1983 r., k. 69.

i transparentów w rodzaju ołtarza, przed którym postawiono drewniane krzyże na wzór pomnika gdańskiego. Na ziemi ułożono płonące znicze i krzyże z kwiatów, a pod nimi napis z kwiatów: „Solidarność”. Obok ustawionego „pomnika” umieszczono flagę z napisem „za wolność zginęli – dlaczego? Z rąk władzy ludowej” – obok umieszczono napisy KPN i KOR³¹.

Podobne sytuacje miały miejsce w kolejnych latach. W 1986 roku władze odnotowały, że po wieczornym nabożeństwie odprawionym 15 sierpnia przed szczytem Jasnej Góry „pozostawiono na parkanie klasztornym ok. 250 transparentów, w tym z około 90 z hasłami o niereligijnej treści. Stwierdzono tzw. symboliczne groby: Przemyska z napisem „Grzesiu Przemysk zamordowany bestialsko przez SB” oraz J. Popiełuszki z napisem „ks. Jerzy Popiełuszko zamordowany przez siepaczy z SB”. Na drzewach w centrum placu jasnogórskiego zawieszono portret ks. Popiełuszki oraz transparenty z hasłami o treści: „Królowo Polski wybaw nas z niewoli Jałty – Niepodległościowy Ruch Robotniczy”³².

5. MARYJA NADZIEJĄ NIEPODLEGŁOŚCI

W czerwcu 1987 roku po raz trzeci do ojczyzny przybył z pielgrzymką Jan Paweł II. Po długich pertraktacjach władze pozwoliły mu na odwiedzenie miast związanych z robotniczymi protestami lat 1970 i 1980: Szczecina, Gdyni i Gdańska. W kolebce „Solidarności”, na osiedlu Zaspą, papież spotkał się wówczas z ludźmi pracy. Msza św. na tym gdańskim osiedlu zgromadziła działaczy niezależnych organizacji podziemnych z całej Polski. Do historii przeszła papieska homilia, w której padły słowa, iż przyjechał do miasta „Solidarności”, aby mówić o Was i za Was”. Po zakończeniu eucharystii ulicami Zaspą i Wrzeszcza przeszła gigantyczna manifestacja „Solidarności” spacyfikowana przez oddziały milicji i ZOMO³³. Pielgrzymka Jana Pawła II stała się jednak iskrą ożywiającą

³¹ Tamże, Dalekopis nr 970, Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju, Warszawa 16 sierpnia 1983 r., k. 90.

³² Tamże, Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju, teleks nr 710, Warszawa 19 sierpnia 1986 r., k. 85.

³³ Por. H. Głębocki, *Dzieje „Solidarności” w podziemiu (1981-1989)*, w: *Droga do niepodległości. Solidarność 1980-2005*, Warszawa 2005, s. 233-234; K. Knoch, *Regionalna Komisja Koordynacyjna w Gdańsku*, w: *Solidarność podziemna 1981-1989*, pod red. A. Friszke, Warszawa 2006, s. 256.

po raz kolejny środowiska opozycji, zwłaszcza wśród młodzieży, która radykalizowała swoje działania. Doprowadziło to do kolejnej fali protestów w maju i sierpniu 1988 roku. Na bramy strajkujących zakładów pracy znowu powróciły krzyże i ikony z Matką Najświętszą. W Trójmieście pojawił się wówczas transparent „Maryja nadzieją Niepodległości”, firmowany przez gdyńską Federację Młodzieży Walczącej³⁴. Potwierdzał on miejsce religii w sercach wolnych Polaków, którzy w Kościele i Ewangelii upatrywali wsparcie w konfrontacji z komunizmem od 1944 roku, aż po koniec lat 80. XX w.³⁵ Ostatnia dekada walki Polaków w PRL o suwerenność narodu dobiegała końca. Powoli rozpoczął się w Polsce okres wybijania ku wolności.

The Marian character of piety in the “Solidarity” movement in years 1980-1989

Summary

The article describes the religious character of the „Solidarity” movement in years 1980-1989. It became a synthesis and an effect of the one-thousand years old history of Polish spirit and Polish religiosity. The movement was created by a society that was concerned about the lot of its country. The events of 1980-1989

³⁴ Transparent ma swoją historię. Corocznie jest wnoszony do Wilna przez byłych członków FMW uczestniczących w Salezjańskiej Międzynarodowej Pielgrzymce z Suwałk do Ostrej Bramy.

³⁵ Młodzieżowa opozycja, która znacznie zaktywizowała się w II połowie lat 80. XX w., odwoływała się w swych programach do zdecydowanie antykomunistycznych postaw i zasilala szeregi tzw. opozycji niepodległościowej, uznającej wartości chrześcijańskie i polski katolicyzm za fundamentalne wartości konieczne do odzyskania wolności. W jednej z partyjnych analiz tego okresu czytamy: „Programy tzw. ugrupowań niepodległościowych bardzo silnie akcentują również rolę kościoła i religii rzymskokatolickiej, przedstawiając katolicyzm jako dominujący czynnik ideologiczny w naszym kraju. Zestawienie w propagandzie dywersyjnej dwóch elementów: dyskredytacji socjalistycznej rzeczywistości z gloryfikacją Kościoła wywołać ma określony efekt propagandowy”. APP o. Piła, KW PZPR, sygn. 346/395, Teleks nr 106, Wydział Informacji KC PZPR do Sekretarza Propagandy KW PZPR, Warszawa 28.01.1986 r., k. 34. Więcej na temat opozycyjnych postaw młodzieży w tym okresie i jej związków z Kościołem zob. m.in.: J. Wąsowicz, *Niezależny ruch młodzieżowy w Gdańsku w latach 1981-1989*, Gdańsk 2012; Tenże, *Kościół w Gdańsku wobec niezależnych środowisk młodzieżowych w latach 80-tych XX w.*, „Studia Gdańskie”, 31 (2012), s. 177-194.

have shown that the Polish society has been drawing strength and hope for a change precisely from the deep faith revealed in religiosity linked to everyday life. Religiosity was perceived as a sign of freedom, a space to experience community, a stimulus for the people to fight for a better future. The fight turned out to be a victorious one.

It is worth mentioning that many of the initiatives begun by the “Solidarity” movement in the 1980’s is being continued until this day. Among these experiences the Pilgrimage of the Labour People to Marian Sanctuary at Jasna Góra should be mentioned.

Słowa kluczowe: Kościół w PRL, NSZZ „Solidarność”, religijność, kult maryjny

Key words: Church in Polish People’s Republic, independent labour unions “Solidarity”, religiosity, Marian cult